

За книгата:

Маргарита Серафимова. *Пространството в литературата. Ролята на местата в конструирането на смисъла*. Велико Търново, Фабер, 2018. [Margarita Serafimova. *L'Espace dans la littérature. Le rôle des lieux et la construction des sens*. Veliko Tarnovo, Faber, 2018.]

Ангелина Вачева / Anguéline Vatcheva
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Научното изследване на Маргарита Серафимова е посветено на темата за пространството и се вписва в линията на засилен теоретически и практически интерес към пространствената композанта в битието на съвременния човек. Монографията добавя своя важен принос в превръщането на пространството в метод за изучаване на литературата и на културата, в изследователска призма, която преподрежда културната памет на човечеството, извличайки нови значения от литературната и културна история. Със своите позовавания, както и с библиографията в края на книгата, то дава също изчерпателна информация за състоянието на изследването на пространствената проблематика в световен мащаб. Богатият корпус от текстове и разнообразният илюстративен материал, използвани в книгата, обхващат комплексната културна дейност на човека. Книгата е снабдена с резюме на френски език.

Пространството е важен елемент от човешкото мислене. То е всъщност начинът, по който функционира съзнанието и формира картината на света, която получава неизбежно пространствени характеристики. Но пространството е и художествен език, при който понятия като център и периферия, горе и долу, ляво и дясно, се насищат не само с пространствени, но и

с аксиологични и други значения. Нашето мислене е пропито от пространствени метафори. Това е едно изследване на пространството като моделираща категория в културата.

Книгата на Маргарита Серафимова е систематичен труд, обхващащ значението на пространството за човека – менталното пространство на човешкото мислене, реторичното пространство на фигурите и тропите, знаковото пространство на текста, фикционалното пространство на художествените светове, екзистенциалното пространство, което обитаваме.

В съответствие със своя обект, работата демонстрира комплексни познания по феноменология, когнитивистика, философия, наратология и пр. Тя е израз на доминантите на днешното време и на прословутия *spatial turn*, характеризиращ важността на мрежите, детериториализацията, постмодерната ситуация на проблематизиране на местата и в същото време на остро осъзнаване на липсата на репери, отекващо в загрижеността на теории като мезология, геопоетика, екокритика.

Първа глава „Пространство и смисъл“ (с. 25-96) е посветена на пространството и смисъла, вътрешната пространственост на мисленето, пространствеността на езика, на важността на ориентировъчните метафори на Лейкъф и Джонсън, в опит за изграждане на архитектурата на вътрешния свят.

Втората глава, озаглавена „Реторичното пространство“ (с. 97-146), изследва фигурите и тропите, идващи от античността, и тяхното пространствено измерение (с акцент върху хипотипозата, екфразиса, евиденцията). Напомня важността на връзката между пространството и изкуството на паметта, спира се на местата на инвенцията и на общите места в литературата.

Трета глава „Пространството в литературната наука“ (с. 147-188) разглежда значимите концепции за пространството, свързани с текста: поетиката на местата у Башлар, семиосферата на Лотман, хронотопа на Бахтин, пространствения език според Греймас, платата на Делюз и Гатари, и пр.

Особено приноси са глави четвърта и пета („Locus in fabula“ (с. 189-286) и „Херменевтика на пространството“ (с. 287-375), които разглеждат – теоретически, но също и на основата на много примери – поетиката и херменевтиката на пространството в художествените текстове. Уловени са референциалните връзки между екзистенциалното и фикционалното пространство, преобразуващата функция на текста по отношение на човешките пространства, значимостта на словесните фигури и форми за конструиране на пространствените представи, както и наративните стратегии за създаване на фикционални пространства и художествения ефект, който създават. Разгледани са местата като сцени на действието, визуализирането им посредством словесно „живописване“, участието на други

„езици” в езика на творбата – живописния, архитектурния, географския... Лансира се тезата, че литературният текст не се ограничава до „изобразяване” на пространството, но се изразява и в „сътворяване” на пространства чрез действията и движенията на действащите лица, както и посредством „цялостната конфигурация на текста”. Амбицията на труда е „не само да теоретизира и демонстрира пространствените практики в литературния текст, но и да прилага пространствения анализ при техния прочит” (с. 21); да покаже на практика „интерпретативните възможности на един подход [...], обогатяващ четенето и представящ по различен начин литературните явления и практики” (с. 22). Замисълът на изследването е следователно не просто да информира за съвременните пространствени теории за текста, но и да събере и представи свързано и последователно различни изследователски нишки, водещи към оценяването на пространството като фактор за формирането на смисъла. Програма, която работата изпълнява успешно.

Изборът на темата и анализът на пространствения континуум, в който живеем, изискват надхвърляне на границите на литературната теория и приобщаване към сложния полилог на хуманитарните науки. В нея неизменно звучи гласът на един български изследовател, който демонстрира познаване на световния опит в изследваната област, но и се възползва – в духа на самия предмет на изследване – от собственото си място в научната география. Маргарита Серафимова успява да превърне във впечатляващо предимство на своето изследване положението си на български литературовед, като използва максимално средищността на българската култура между Изтока и Запада. Ако много от цитираните в труда наблюдения са съсредоточени върху западния културен ареал и игнорират написаното в други изследователски традиции, то авторката съчетава подходите на западната теория с класическите идеи на руското и източноевропейското научно търсене. Това е несъмнен принос на текста, който по този начин придобива изключително всеобхватен и информативен характер.

В книгата е обхванат и критично осмислен огромен емпиричен материал, събирайки вижданията за пространството на автори от древността и средновековието със съвременните постмодерни интерпретации на проблема, попили в себе си както напластяванията на човешкото знание през вековете, така и подходите на психологията и психоанализата, но когнитивната лингвистика, семиотиката и феноменологията. Отчетени са теоретичните възгледи на впечатляващ брой изследователи, принадлежащи към различни поколения, национални школи и разнообразни тенденции във философията, литературната теория, културата. Прави впечатление независимото мислене на авторката, без да робува на авторитети или да се смуцава от недостатъчната известност и престиж на други. Включени са творби,

принадлежащи на различни национални литератури, като Серафимова не се ограничава в западния канон. Така всяка творба придобива нов смисъл в това сравнение, което не си поставя нито времеви, нито национални граници.

Въпреки сложността на научния си предмет, текстът е четивен и увлекателен, поднесен интелигентно и с чувство за мярка. Авторката демонстрира добър стил и пристрастие към изисканото слово. Тя умее да накара своя читател да осмисля казаното и да го съотнесе със собствения си опит. Така текстът придобива и подчертано методологическа стойност. Той безспорно е приложим в университетските програми по теория на литературата, което увеличава неговата значимост.